

ЕЛЕКТРОННІ ДОГОВОРИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄС

Артур ЖУРАВЕЛЬ

студент 2 курсу

факультету права та економічної безпеки

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Актуальність обраної проблематики зумовлена сучасними трансформаційними процесами, що відбуваються як в Україні, так і в Європейському Союзі, зокрема стрімка цифровізація договірних суспільних відносин, активна інтеграція України у європейське правове поле та розвиток електронної комерції в цілому. За таких умов особливого значення набуває забезпечення належного рівня стабільності електронних правовідносин та гарантування правової визначеності. Головною проблемою залишається наявність значних розбіжностей між українським методом регулювання, основу якого становлять загальні норми прирівнювання електронної форми договору до письмової, та більш деталізованим та структурованим методом регулювання ЄС, що створює ризики недостатнього захисту прав споживачів цифрової продукції та визнання електронних угод недійсними, а також ускладнює автоматичне взаємне визнання електронних підписів у контексті транскордонних відносинах. Саме тому метою дослідження є виявлення спільних та відмінних рис правового регулювання України та ЄС, а також формулювання пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства задля відповідності європейським стандартам.

У цивільному праві України електронні договори визнані повноцінним видом правочинів, які юридично рівні з класичними письмовими угодами та укладаються завдяки інформаційно-комунікаційним інструментам. Кройтор В.А. у власному дослідженні зазначає про переваги електронного договору, називаючи цей правочин найбільш ефективним методом врегулювання відносин між суб'єктами цивільного права у сучасних цивільно-правових відносинах, підкреслюючи трансформацію призначення договору від фіксатора юридичного факту до регулятора цивільних відносин¹.

Фундамент нормативної бази регулювання електронних угод формує Конституція України, зокрема стаття 42, яка закріплює принципи

¹ Кройтор В.А. (2024). Електронний договір. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. № 6. С. 254-258.

свободи підприємницької діяльності², а також Цивільний кодекс України, який у статті 638 розкриває істотні умови договору, а у частині 2 статті 639 прямо вказує, що у разі домовленості між сторонами укласти договір з використанням інформаційно-комунікаційних систем, він вважатиметься укладеним у письмовій формі³. Профілюючим актом у цьому питанні є Закон України “Про електронну комерцію” від 3 вересня 2015 року. Стаття 3 Закону визначає, що електронним договором є домовленість 2 або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов’язків, оформлена в електронній формі, а стаття 11 детально регламентує порядок укладення угоди, момент та місце укладання, а також у частині 12 цієї ж статті прирівнює електронний договір до договору, укладеного у письмовій формі⁴. Додатково слід згадати Закон України “Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги”, який прирівнює кваліфікований електронний підпис до власноручного, забезпечуючи його повну доказову силу⁵, а також Закон України “Про цифровий контент та цифрові послуги”, прийнятий у тому числі з метою імплементації європейських стандартів щодо надання цифрових послуг⁶. Таким чином, правове регулювання електронних договорів в Україні дійсно має багаторівневий характер, поєднуючи норми цивільного законодавства з нормами актів, до сфери відання яких відноситься електронна комерція та цифрові технології. Змикало О.І. присвячує особливу увагу періоду, коли дослідження електронного правочину у цивільному праві України розглядалось виключно на теоретичному рівні через відсутність законодавчого терміну електронного договору та його ознак. Однак, як зазначає дослідник, прийняття вище вказаних актів, хоч і закріпило основи електронного документообігу, не забезпечило ефективного практичного застосування через відсутність усталеної судової практики та складність нових правових конструкцій⁷.

У Європейському Союзі правове регулювання електронних договорів ґрунтується на засадах гармонізації внутрішнього ринку,

² Верховна Рада України. (1996). Конституція України (Закон № 254к/96-ВР). Ст. 42. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>

³ Верховна Рада України. (2003). Цивільний кодекс України (Закон № 435-IV). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

⁴ Верховна Рада України. (2015). Про електронну комерцію (Закон № 675-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19>

⁵ Верховна Рада України. (2017). Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги (Закон № 2155-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>

⁶ Верховна Рада України. (2023). Про цифровий контент та цифрові послуги (Закон № 3347-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3347-20>

⁷ Змикало О.І. (2021). Поняття та сутність електронних правочинів за цивільним правом України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. Вип. 66. С. 81-87.

забезпечення високого рівня захисту споживачів та взаємного визнання електронних засобів ідентифікації. Така модель вирізняється централізованістю та деталізацією, що позитивно сприяє на встановлення єдиних правил для транскордонних операцій та запобігання розбіжностей у внутрішньодержавному праві держав-членів. Ключовою для згадки є Директива 2000/31/ЄС про деякі правові аспекти інформаційних послуг, у тому числі, електронну комерцію. Метою цієї Директиви є подолання перешкод задля надання транскордонних онлайн-послуг на внутрішньому ринку Європейського Союзу та забезпеченні належного рівня правової визначеності для бізнесу та споживачів. Фундаментальною статтею Директиви, яка лежить в основі всієї системи електронних правочинів у Європейському Союзі, є стаття 9, яка закріплює принцип рівності між паперовими та електронними угодами та зобов'язує держав-членів ЄС забезпечити можливість укладати договори за допомогою електронних засобів⁸. Важливе значення для електронних договорів також має Регламент №910/2014 (eIDAS), який встановлює трирівневу систему електронних підписів: простий, розширений та кваліфікований. Водночас цей акт визначає, що не може бути відмовлено електронному підпису в юридичній силі виключно з підстави його електронної форми, що гарантує належну доказову силу електронних угод у правовідносинах⁹. Отже, у праві ЄС регулювання електронних договорів, як було вказано вище, є комплексним та спрямованим на забезпечення правової визначеності та довіри у цифровому середовищі. Водночас подальший розвиток цього регулювання підтверджується актуальними політичними орієнтирами, зокрема, Урсула фон дер Ляєн у своїх політичних настановах наголосила на необхідності вдосконалення правил відповідальності, безпеки цифрових майданчиків та завершення процедури формування єдиного цифрового ринку, що свідчить про поступову еволюцію правового регулювання електронних правочинів у ЄС¹⁰.

Отже, проведений аналіз регулювання електронних договорів у законодавстві України та Європейського Союзу дозволяє виявити як спільні підходи, обумовлені загальною актуальністю питання цифровізації, так і суттєві відмінності, що впливають з різного рівня

⁸ Європейський Парламент, Рада Європейського Союзу. (2000). Директива 2000/31/ЄС про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_241

⁹ Європейський Парламент, Рада Європейського Союзу. (2014). Регламент (ЄС) № 910/2014 про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-14

¹⁰ von der Leyen U. (2019). A Union that strives for more. My agenda for Europe. Political Guidelines for the next European Commission 2019-2024.

нормативної деталізації. Спільними рисами регулювання є визнання на законодавчому рівні електронної форми договору та визнання її рівною з традиційною письмовою формою, забезпечення доказової сили електронних правочинів за умови дотримання вимог до збереження цілісності даних та належної ідентифікації сторін угоди. Спільним є і те, що обидві правові системи виходять з основоположного принципу свободи договору та рівності власноручних підписів з кваліфікованими електронними. Водночас існують суттєві відмінності в рівні деталізації та ступені комплексності регулювання. Так, Філатова Н.Ю. спільно з Логойко О.О., аналізуючи особливості укладення електронних правочинів в Україні та Німеччині, вказують на одну з найбільш головних проблем у цій сфері – непослідовність нормативного регулювання порядку та процедури укладення електронних угод. Дослідниці зазначають, що наслідком цієї непослідовності є поступове формування недовіри з боку клієнтів та виникнення проблем безпосередньо під час вирішення відповідних спорів¹¹. Наводячи приклад, слід згадати постанову КЦС ВС від 4 лютого 2026 року № 758/14925/23, у якій сформульовано методику перевірки факту укладення електронного договору мікрокредиту за відсутності кваліфікованого електронного підпису. Суд наголошує, що у таких випадках слід встановити не лише цілісність та незмінність електронного документа, а й достовірність ідентифікації сторін, спосіб направлення договору, можливість внесення до нього змін, посилаючись на положення законодавства¹². Цей приклад яскраво демонструє, що практична необхідність комплексної перевірки електронних правочинів підтверджує тезу про непослідовність регулювання та її вплив на довіру з боку клієнтів та ефективність вирішення спорів. Іншою суттєвою відмінністю є те, що Україна оперує загальними нормами Цивільного кодексу України та Закону України “Про електронну комерцію” у визначенні порядку використання підписів, у той час як ЄС запроваджує єдину трирівневу систему електронних підписів задля забезпечення їх правової сили. Крім того, у ЄС електронні підписи та довірчі послуги регулюються єдиною системою eIDAS, що забезпечує взаємне визнання та стандартизацію процедур серед держав-членів, тоді як в Україні така уніфікована система відсутня, а регулювання залишається фрагментарним і нерідко залежить від конкретного закону чи договору.

¹¹ Філатова Н.Ю., Логойко О.О. (2020). Порівняльний аналіз особливостей укладення електронних договорів в Україні і Німеччині: правові аспекти. *Правова держава*. № 38. С. 92-99.

¹² Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду. (2026). Постанова від 4 лютого 2026 року у справі № 758/14925/23 (провадження № 61-4523св25). <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133947146>

Підсумовуючи усе вище викладене, проведений аналіз дозволяє констатувати, що правове регулювання електронних договорів у правовій системі України та ЄС має спільні принципи, такі як дотримання принципу свободи договору та визнання електронної форми, однак в українській системі існують суттєві прогалини та непослідовність у нормативно-правовому регулюванні, у той час як система Європейського Союзу забезпечує значно вищий рівень гармонізації. З метою усунення непослідовності та прогалин фахівці пропонують внести зміни до чинного законодавства, визначивши чіткі критерії прирівнювання електронної форми правочину до письмової. Окрім цього, у контексті євроінтеграції України доцільно врахувати досвід держав-членів ЄС щодо регулювання діяльності реєстраційних органів для зростання рівня стандартизації електронних договорів.